

Leyla Şiraslan qızı Nuriyeva, Pərvanə Adil qızı Qədirlı⁷
İNGİLİS DİLİNDƏ MODAL FEİLLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN
DİLİNDƏ EKVİVALENTLƏRİ

Giriş. Bəşəriyyətin təşəkkül tapmasından bu yana insanlar bir-birləri ilə six ünsiyyətdə olmuşlar. Övvəllər bir-birlərinə bir şeyi başa salmaq üçün əl-ayaq hərəkətlərindən istifadə edirdilər. Bir müddət sonra insan heyvanlardan və təbiət hadisələrindən qorxdugunu bildirmək üçün qırıq-qırıq səslər çıxarmağa başladı. Bu insanda nitq mədəniyyətinin başlangıcı idi. Bir müddət sonra artıq insanların nitqi təkamül edərək müasir nitqə oxşamağa başladı. Bununla əlaqədar olaraq fərqli dil ailələri əmələ gəlmişdir; Alman dili ailəsi, Türk dili ailəsi, İngilis dili ailəsi və s. Buna misal olaraq, ilk formalaşdıqları zaman bu dil ailələri bir-birindən əsaslı surətdə fərqlənmirdilər. Lakin zaman keçdikcə insanlar daha böyük ərazilərdə məskunlaşdılar və bununla əlaqədar olaraq dil ailələri arasında əsaslı fərqlənmələr meydana gəldi.

Kaushanskaya V.L., Kovner R.L. "A Grammar of the English Language" (Leningrad, 1973). Müəlliflər bu mövzuda fikirlərini belə izah edirlər: "Qrammatik cəhətdən bu dillərə nəzər salsaq çox asanlıqla fundamental oxşarlıqların olduğunun şahidi olarıq. Məsələn, mübtədə və xəbərin bir çox dilin qrammatikasının əsasını təşkil etdiyi kimi. Modal feillərin bir çox dildə fərqli-fərqli mənalarda işlənməsinə baxmayaraq, ümum etibarlı ilə köməkçi feil vəzifəsini götürür. İngilis dilində isə modal feillər mənə dəqiqləşdirici feil olaraq işlədilir" [1, s. 156-163].

İngilis dilində modal feillərin əsas işlənmə məqsədi cümlədəki fikrin konkretliyinə kömək etməsi və daha geniş mənaların ifadə olunmasına köməkçi olmasıdır. Bunun yanında mürəkkəb mənə çalarlarının əmələ gətirilməsində də iştirak edir. Cümlələrin ayrı-ayrı üzvlərinə fərqli mənə verməklə bərabər müxtəlif növ zaman (şərt, istək, əmr və b.) cümlələrinin düzəlməsində istifadə olunur.

"Müasir Azərbaycan dili", 2-ci cild, Bakı: Elm, 1980. Mövcud dərslikdə qeyd olunur: "İngilis dilinin ən gözəl çarpan tərəflərindən biri də bir söz və ya söz quruluşunun müxtəlif qrammatik və leksik mənalarda işlənməsidir. Məsələn; eyni hüquqlu **should** və **would** modal feillərindən "should" həm əmr, həm tövsiyyə mənasında işlədilməsi, həm gələcəkdə baş verəcək bir hadisəyə münasibət bildirməsi; **would** modal feilin isə həm təklif mənasında işlənməsi, həm də, feilin arzu şəklində işlənməsi buna misaldır [2, s. 25-31].

Nümunə olaraq, aşağıdakı cümlələri göstərrə bilirik: - You **should** apologise. (əmr) - A: I have a toothache; B: You **should** go to dentist. (tövsiyyə); It's strange that she **should** be late (şübhə); **Would** you like tea or coffee? (təklif). Modal feillərin öyrənilməsində ediləcək əsas xüsusiyyətlər bunlardır:

Hüseynzadə M. Müasir Azərbaycan dili. Bakı: Maarif, 1973. Muxtar müəllim öz fikirlərini belə izah edir: "Feilin ayrılıqda bir mənə ifadə etmədiyi və müxtəlif qrammatik quruluşların tərkibinə daxil edildikdə bir mənə ifadə etdiyi unutmamaqdır. Məsələn, Əgər özünü yaxşı aparmasan, biz sənə cib xərcliyini kəsəcəyik. Suggestion (teklif): Hər hansı bir fəaliyyəti icra etmək üçün olunan təklifi açıqlamaq üçün işlədilir [3, s. 116].

Məsələn: Shall we go to the movies tonight? Yes, let's.

No let's not. (Bu axşam kinoya gedəkmi? Gedək. Yox, getməyək.)

An offer to help (kömək etmək üçün təklif): Hər hansı bir işdə kömək üçün işlədilir. Məsələn: Shall I give a lift. (**Sizi maşınla aparımı?**)

Religious texts (dini mətnlərdə): Dini mətnlərdə yasaq olan şeyləri daha təsirli şəkildə ifadə etmək üçün işlədilir.

Məsələn: He who digs a pit shall fall into it. (**Ozğəyə quyu qazan özü düsər**) You shall not steal. (**Qürur-lanmayın**) **Some more examples:** I should call him to account for it. (should obligation). (Mən onu çağıraraq başa salmalıyam.) I should like a cup of tea in the English fashion, if you have it. (should conditional clause) (Səndə ingilis tipli çay varsa mən onu istəyirdim.) Unarmed men shouldn't poke their noses into the middle of a fight. (should obligation) (Silahsız adamlar burunlarını savaşa salmamalıdır.). I should kill ats. (shoul obligation) (Mən saclarımı hördürməliyəm.) I like we shall not gel any good out of discussing this question further. (shall future) (Mən elə fikirləşirəm ki, bu mübahisə bizə yaxşı bir şey qazandırmayacaq.) Sh's been studying hard for the exam, so she should pass. (should logical conclusion) (O imtahana çox ciddi hazırlasır, buna görə də o keçməlidir.) I should have thought the result. (should it would be if I thoughth about the result) (Mən gərək nəticə haqqında düşünürdim).

I should like a walk if you have time. (should conditional clause) (Vaxtın varsa gəzmək istəyirdim.)

Cavadov M. Modallıq məsələsinə dair bəzi qeyidlər. Azərbaycan EA xəbərləri, nömrə 2, 1959. Müəllif modallıq haqqında yazır: "MAY: May ifadə etdiyi mənələrə görə aşağıdakı mənələr bölünür: Faktual possibility - mümkünlük: Burada **may** hər hansı şeyin mümkünlüyünü ifadə etmək üçün işlədilir. Məsələn: Be careful! That road may be slippery. Ehtiyatlı ol! O yol sürüskən ola bilər. Oh, he'll be inclined, you may be sure, once it's a case of fighting the Jesuits; he is tehe most savage anti-clerical. I ever meet; in fact, he's rather rabid on the point Future (gələcək zaman) [4, s. 123-145].

May bəzən cümlədə gələcək zaman mənasını da ifadə edir. Məsələn: I may visit you tomorrow- Mən sənə sabah baş çəkəcəyəm. You may have meant the pamphlet for an attack upon the Sanfedists; but many readers will construe it is an attac upon the Church and the new Pope; and this, as a matter of political tactics, the committee odes not consider desirable. Asking for permission (icazə istəmə): Hər bir şey üçün icazə istədikdə (may-dən istifadə etmək).

⁷ Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti nəzdində İnşaat kolleci

Məsələn: May I borrow your pen for a moment. Sənin qələmini bir anlığa ala bilərəmmi. May I not expect the courtesy from you, or do you wish me to suppose that an atheist cannot be a gentleman? May I not have my share in your trouble? she whispered at last. Benediction and malediction (dualar və qarğıslar) Bəzən qarğış etdikdə **may**-dan istifadə edilir.

Məsələn: May he lie in peace! Allah ona rəhmət eləsin. May God grant you happiness. Allah sizi xoşbəxt eləsin.

May he never set foot in this house again!

Bir daha bu evə ayaq basmaq ona qismət olmasın.

Might: Might ifadə etdiyi mənalara görə aşağıdakı qruplara bölünür: Possibility- mümkünlük: **Might** da **may** kimi hər hansı bir şeyin mümkün ola biləcəyini bildirmək üçün işlədilir. Məsələn: She might get a scholarship this year. O, bu il təqaüd ala bilər. Might he come tomorrow? O sabah gələ bilirmi? Indirect speech for may.

Əlizadə Z. Müasir Azərbaycan dilində modal sözlər, Bakı: Maarif, 1965. Z.Əlizadə qeyd edir: “Vasitəsiz nitqi vasitəli nitqə çevirərkən **may** yerine **might** işlədilir. Məsələn: He said: You may borrow my pen. He said I might borrow his pen.

O dedi: Sən mənim qələmimi götürə bilərsən.

O dedi ki, mən onun qələmini götürə bilərəm.

Keçmiş zaman üçün **may have (done)** və ya **might have (done)** işlədirik. Məsələn: A: I wonder why Kay didn't answer the phone.

B: She may have been asleep. O, bəlkə də, yatıbmış [5, s. 65-70].

A: I can't find my bag anywhere. B: You might have left it in the shop.

Sən, bəlkə də, onu mağazada qoymusan. Bəzən **could** modal feili **may** və **might**-in ifadə etdiyi mənanı ifadə edir.

Məsələn: The phone is ringing. It could be Tom = It may/might be Tom.

Must: Necessity Bir şeyin vacib olduğunu bildirmək üçün işlədilir.

Məsələn; Oh, it's later than I thought. I must go. Vaxt mənim düşündüyümdən də gecdir. Mən getməliyəm. **Must** şəxsə aiddir. Biz **must-I** öz şəxsi fikirlərimizi, bir iş olan şəxsi münasibətimizi ifadə etmək üçün işlədirik.

Nəfiscə. She's a really nice person. You must meet her. (I say this is necessary) O, çox gözəl insandır. Sən onunla görüşməlisən. (Mənə görə bu vacibdir). Yuxarıdakı cümlədə müəllif gözəl insanlarla görüşməyin vacib olduğunu söyləyir. Öz şəxsi fikrini ifadə etmək üçün **must**-dən istifadə edir: You must come in presently and see her.

1. Zəruriyyət: You must be back by 11. Sən saat 11-də geri qayıtmalısın. I must bow to the committee's decision.

2. Şübhə-Güman (Supposition) Biz **must-I** hər hansı bir şeyin necə olacağını güman etdiyimiz zaman işlədirik. Eyni zamanda bu hadisənin, şeyin doğru olduğunu da ehtimal edirik. Məsələn: You've been travelling all day. You must be tired. Sən bütün günü gəzmisən. Gərək ki, yorğunsan.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Kaushanskaya V.L., Kovner R.L. A Grammar of the English Language. Leningrad, 1973. p. 156-163.

2. Müasir Azərbaycan dili. 2-ci cild, Bakı: Elm, 1980, səh: 25-31.

3. Hüseynzadə M. Müasir Azərbaycan dili, Bakı: Maarif, 1973. səh: 116.

4. Cavadov M. Modal və mənasız sözlər. Azərbaycan EA xəbərləri, nömrə 2, 1959. səh: 123-145.

5. Əlizadə Z. Müasir Azərbaycan dilində modal sözlər. Bakı: Maarif, 1965. səh: 65-70.

Açar sözlər: modal feillər, ingilis dili, ekvivalent, inkişaf, Azərbaycan dili, nitq mədəniyyəti.

Ключевые слова: модальные глаголы, английский язык, эквивалент, развитие, азербайджанский язык, культура речи.

Key words: modal verbs, english language, equivalent, development, Azerbaijani language, speech culture.

МОДАЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ ЭКВИВАЛЕНТЫ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Основная цель модальных глаголов в английском языке — помочь конкретизировать идею в предложении и помочь выразить более широкий смысл. Кроме того, он также участвует в образовании сложных смысловых оттенков. Помимо придания разного значения разным членам предложения, оно используется при построении предложений разного типа времени (условие, просьба, команда и т. д.).

Одним из наиболее ярких аспектов английского языка является использование слова или словесной структуры в различных грамматических и лексических значениях. Например; «следует» от модальных глаголов с теми же правами, должен и бы, употребляется как в смысле приказа, так и в смысле рекомендации, а также относится к событию, которое может произойти в будущем.

MODAL VERBS IN ENGLISH AND THEIR EQUIVALENTS IN AZERBAIJANI LANGUAGE

Summary

The main purpose of modal verbs in English is to help the concreteness of the idea in the sentence and help to express wider meanings. In addition, it also participates in the formation of complex shades of meaning. In addition to giving different meanings to different members of the sentences, it is used in the construction of sentences of different types of time (condition? command, etc.).

One of the most striking aspects of the English language is the use of a word or word structure in different

grammatical and lexical meanings. For example; "should" from the modal verbs with the same rights, should and would, is used both in the sense of command and recommendation, and also refers to an event that may occur in the future.

Məqaləni nəşrə tövsiyə edən: filologiya elmləri doktoru, dosent Yusif Süleymanovdur.